

ПЕДАГОГИКА

УДК. 37.01(575.2)

DOI: 10.35254/bhu/2021.58.26

Турпанова Ж.А.,

М. Рыскулбеков атындагы

Кыргыз экономикалык университети

ПЕДАГОГИКАЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КОЛДОНУУНУН ЫКМАЛАРЫ

Кыскача мазмуну

Заман жана кырдаал өзгөрүүдө, ошондуктан биз билим берүүнүн мазмунун гана эмес, билим берүүдө колдонулуучу ар кандай педагогикалык технологияларга көз карашыбызды да өзгөртүүбүз керек. Билим берүү жана окутуу технологияларын модернизациялоо бир орунда турбастан, жаңыланып жатат. Бул маселе өркүндөтүлгөн жана жаңыланган билим берүү технологияларын кеңири колдонуу зарылдыгынан улам келип чыккан учурдун талабы.

Билим берүүнүн сапатын жогорулатуу үчүн ар кандай методикалык ыкмаларды колдонуу зарыл.

Түйүндүү сөздөр: маани-мазмун, окутуу, көз караш, ой жүгүртүү, кабыл алуу, тарбиялоо, технология, интерактивдүү метод, талдоо, кырдаал

МЕТОДЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация

Автор данной статьи считает, что необходимо пересмотреть не только содержание современного образования, но и менять взгляды на разные педагогические технологии, используемые в обучении. Модернизация образования и технологии обучения не стоят на месте, а обновляются. Это требование времени обусловленное необходимостью широкого использования инновационных образовательных технологий. По мнению автора сегодня необходимо использовать разные методологические подходы для повышения качества образования.

Ключевые слова: смысл, обучение, перспектива, мышление, восприятие, воспитание, технология, интерактивный метод, анализ, ситуация.

METHODS OF APPLICATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Abstract

Times and situations are constantly changing, therefore, we need to reconsider not only the content of education, but also change our views on various pedagogical technologies used in the education. Modernization of the education and learning technologies do not stand still, but are being updated. This is a modern requirement due to the need for widespread use of the innovative educational technologies.

To improve the quality of education it is necessary to use and apply different methodological approaches.

Key words: meaning, teaching, perspective, thinking, perception, education, technology, the interactive method, analysis, situation.

Заман өзгөргөн сайын заманбап билим берүү өз маани-мазмунуна эле эмес, окутууда колдонулган түрдүү педагогикалык технологияларды жаңы көз караш менен кароого умтулат же ар түрдүү кырдаалдарга карата мажбур болушу да мүмкүн. Буга жакын арада эле бүтүндөй дүйнө жүзү туш болгон пандемия учурундагы окутууну мисал келтирсек болот. Окуу жайлар жабылып, кантип окутабыз деген маселе курч мүнөзгө өткөн маалда окутуу технологиялары жаңы багытка тез арада ыңгайланышып, окуу процессин үзгүлтүккө учуратпай, сабагыбызды онлайн уланга алдык. Түрдүү платформалар менен (Zoom, Classroom, Google Meet, Kahoot, TeamLink, Moodle) иштөөгө мугалимдер да окуучулар да ыңгайланышты. Интернет кеңири пайдаланылып, IT технологиялар көп колдонулду. Ар түрдүү мультимедиялык булактар, онлайн тестер, аудио жана видеосабактар, сабактын

темасына ылайык кино тасмалар, жеке тапшырмалар, интерактивдүү онлайн доскалар колдонулду. Албетте, анын алгылыктуу жактары менен бирге кемчил жактары кездешти. Жогоруда биз баамдагандай, билим берүү, окутуу технологияларын жаңылоо бир орунда турбайт, биз кааласак да, каалабасак да айрым учурда муну кырдаалдар да жөнгө салып коёруна күбө болгонубуз айныгыс чындык. Буга чейин эле инсанга багытталып, өркүндөтүлгөн жаңыланган билим берүү технологияларын кеңири колдонуу зарылдыгы заман талабы болчу. Анткени педагогикалык практикабызда көбүнчө маалыматтык мүнөздөгү технологиялар орун алган эле. Билим берүүнү жаңылоо башкача айтканда, модернизациялоо окутуу турган сабактардын мазмунун өзгөртүүгө эле багытталбастан, окутуунун жолдорун, ыкмаларын, методдорун өзгөртүүгө,

методикалык ыкмалардын түрлөрүн дагы кеңейтүүгө, сабак учурунда окуучулардын ишмердүүлүгүн активдештирүүгө, үйрөнүлүп жаткан темаларды, коомдук курч проблемаларды чечүүнүн жолдорун издөө жана кырдаалдарды ар тараптуу карап чыгууга, аны чыныгы турмуш менен байланыштырууга багытталган. Анда студент/окуучу жөн гана угуучуга айланбай, өз алдынча керектүү билимди, маалыматты таап, белгилүү бир тема боюнча өзү менен бирге окуган студенттер/окуучулар менен пикир алмашып, талкууларга катышып, аргументтерди таап, ар түрдүү ролдорду аткара алышы маанилүү. Окуучуларга/студенттерге жекече мамиле жасоо аркылуу алардын ой жүгүртүүсүн, билимин, кабыл алуу же үйрөнүү маданиятын кеңейтүүгө сабакта пайдаланылган окутуунун эң майнаптуу методдорун жана ыкмаларын табуу негизги шарттардын бири. Демек, аралыктан окутууда болобу же салттуу окутууда болобу заманбап мугалим болуп өзгөрүүбүздү жашоо кырдаалыбыз, заманыбыз талап кылууда. Ошону менен бирге интернет айдыны, уюлдук телефон жана башка түрдүү гаджеттердин пайда болушу менен студенттерде/окуучуларда да кабыл алуу, билим алуу талабы, табити өстү, өзгөрдү. Учурда илимге умтулуунун жолдору да улам космостук ылдамдыкта жаңыланууда. Ошол себептен окутуунун формасы, мугалимдердин чеберчиликтери, окутуу технологиялары (педагогикалык технологиялар) да жаңыланууга өтө муктаж болууда.

Педагогикалык технология деген эмне? Педагогикалык технология – билим берүүнүн жүрүшүндө системалуу пайдаланылган окутуунун ыкмалары жана тарбия берүүнүн каражаттары, жолдору, методдору, ыкмалары, атайын формалардын топтому, жыйындысы. Баланын өнүгүүсү, окутуу жана тарбия берүү процесстерине таасир тийгизүүнүн жолдору. Бардык эле технология илимий идеяларды, жоболорду, теорияларды практика жүзүндө ишке ашырууга багытталган. Ошондуктан педагогикалык технология илим менен тажрыйбанын ортосундагы абалды ээлейт. Педагогикалык технологиялар түрдүү негиздерде айырмаланышат: келип чыккан булагына башкача айтканда, педагогикалык тажрыйбасына же илимий концепцияга карата, максаты жана милдеттерине: билимдерди калыптандыруу, инсандык сапаттарга тарбиялоо, жеке өз алдынчалуулугун өнүктүрүүгө жараша, педагогикалык каражаттардын мүмкүнчүлүктөргө байланыштуу (кандай каражаттар жакшы натыйжаларды берет), технологиянын жардамы менен мугалимдин аткарган кызматы кандай (алдын ала байкоо, конфликт кырдаалдарын жөнгө салуу), педагогикалык процесстин кайсы тарабын конкреттүү технология тейлегендигине жараша кызмат кылат.

Окуучулардын окуу жана таанып-билүү ишмердүүлүгүн педагогикалык, дидактикалык жана уюштуруучулук-башкаруучулук каражаттарды кеңири, комплекстүү пайдалануу аркылуу окуу процессин уюштуруу жана жүргүзүү менен окутууну активдештире алабыз. Окутуу формаларын жана методдорун жакшыртуу аркылуу, ошондой эле, окуу процессин туура уюштуруу жана башкарууну өркүндөтүүгө байланыштуу ийгиликтерге жетишүүгө болот. Оң натыйжалуу жыйынтыктарга келүү үчүн мугалимдер да, окуучулар да жигердүүлүк менен окуу процессине киришүүсү зарыл. Окуунун жүрүшүндө биргелешип иштеши зарыл.

«Азыркы күндө жогорку билим берүү системасында студенттердин билимин жана тарбиясын өркүндөтүү актуалдуу маселелерден. Окутуунун натыйжалуулугунун

көрсөткүчтөрүнүн бири – мугалим менен студенттин эриш-аркак өз ара аракеттенүүсү, анткени студенттерди окутуунун жана өнүктүрүүнүн ийгилиги алардын инсандык-гумандык мамилелери менен аныкталат. Окутуучу менен окуучунун ортосундагы инсандар аралык жагымдуу мамилелер эки тараптын инсандык өсүшүнө бирдей салым кошуп, өнүккөн жана бекемделсе педагогикалык өз ара аракеттенүүнү эффективдүү деп эсептөөгө болот. Ошентип, мугалим өзүнүн кесиптик ишмердигинде пайда болгон ар кандай кырдаалдарды ийгиликтүү чече алуу жөндөмүнө жана көндүмүнө ээ болушу керек, анын оң натыйжаларынан бүтүндөй окуу процессинин натыйжалуулугу көз каранды». [1, 23-б.]

Туура тандалган окутуу технологиясы сабак үйрөнүп жаткан студенттердин/окуучулардын кабыл алуусуна жеңил, ошол эле учурда кызыктуу болушу сабакты жакшы өздөштүрүүгө өбөлгө түзөт. Ал эми чыгармачылык эркиндик берүү, өз алдынчалуулукка шыктандырат. Сабакта студент же окуучу өзүн көптүн бири эмес, жекече адам экенин туйгандай жагдай түзүү шарт. Өзүнүн жана башкалардын пикирин уга билүүгө үйрөтүү маданиятын калыптандыруу зарыл. Албетте, буга интерактивдүү методдорду колдонуу ыкмалары аркылуу жете алабыз. Сабактын жүрүшүндө окуучулардын мугалим менен эле эмес, бири-бири менен биргелешип иштөө жөндөмдүүлүгүн арттыруу зарыл. Мугалим сабактын максатына жетиш үчүн окуучуларды ишмердүүлүккө шыктандырып багыттайт алат. Ал үчүн мугалим алдын ала сабактын планын иштеп чыгат, аны окуучу аткарат жана жаңы материалды өздөштүрөт. Сабактын негизин албетте, окуучулар аткара турган ар кыл интерактивдүү көнүгүүлөр жана тапшырмалар түзөт. Интерактивдүү көнүгүүлөрдүн жана тапшырмалардын маанилүү өзгөчөлүгү окуучу аларды аткаруу учурунда эле жаңы материал менен тааныша алат, ошол эле учурда сабакты бышыктоо, талдоо жүргүзүү, чыгармачыл өркүндөтүү мүмкүнчүлүгүнө да ээ боло алат.

Окутууда теманын өзгөчөлүгүн мугалим эске алып, сабактын сапатын өркүндөтүү үчүн ийкемдүү методдорду тандап алышы өтө маанилүү. Окуучулар өтүлө турган чыгармалардын табиятын түшүнүү менен бирге, аны эркин талкуулоого үйрөнүшү шарт. Мисалы, кыргыз адабияты сабагында чыгармага карата сынчыл ой жүгүртө билүү, чыгарманы кабыл алуу, түшүнүү, дүйнө таанымын байытуу, фантазиясын өөрчүтүү, эстетикалык табигин калыптандыруу, адептүүлүккө, боорукердикке, кайрымдуулукка, гумандуулукка багыттоо сабактын негизги өзөгү. Бүгүнкү күндө эркин ойломго, талдоо менен ой жүгүртүү өзгөчөлүгүнө таянган билим баалуу. Инсанга багыттап билим берүү педагогикасы өзүнүн демократизми жана терең гуманизми менен алгылыктуу. Билим берүүнүн бул түрү окуучунун жекече кайталангыстыгын, жөндөмүн, талантын, билгичтигин, көндүмүн калыптандырууга, активдүүлүгүн, өз алдынчалыгын өстүрүүгө багытталат. Билимдин чындык экендигин окуучу өзүнүн жекече жолу, өз алдынча изденүүсү, жекече кабыл алуусу аркылуу жетиши керек. Заман талабына ылайык мектептерде, орто жана жогорку окуу жайларында интерактивдүү методду колдонуу менен окутуу иши күч алууда. Мындай сабакты кадыресе сабакта же аралыктан (онлайн) уюштурууда мугалим окуучу менен бирге иштөө ыкмасын алдын ала пландап алышы зарыл. Мугалим окуучунун ордунда болсом, бул тапшырманы кантип аткарат элем деген

шартта окутуучу тарабынан сабакка даярдануу жүрүшү оң. Анткени мугалим суроо бергенде, ага кандай жооп айтыларын иликтеп, салмактап көрүшү зарыл. Эң жөнөкөй суроолордон татаал же өркүндөтүлгөн суроолорго кандай жооптор айтылат? Ой жүгүртүүгө түрткү болобу? Же кыскача «ооба», «жок» деп жооп береби деген суроолорго мугалим жооп издегени туура. Мисалы, «акыл чабуулун» алсак, анда берилген суроолорго түрдүү жооптор «туура эмес» делбей, кабыл алынат, сабактын жүрүшүндө өзүнөн өзү туура жооп алдыга чыгат, же сеники туура эмес деп айтылбай, ал окуучу түшүнгөнгө чейин жөнөкөйлөтүп, жеңилдетип жеткирүү, же башка окуучулар аркылуу бири-бирине командалык ынтымакташтыктын негизинде түшүнө алгыдай шарт түзүп берүүгө жетишүү керек. Окуучунун туура жыйынтык чыгарууга жетишүүсүнүн өзү сабактын максатына жеткендиги. Ар бир мугалим өзү ылайыктап интерактивдүү окутуу жолдорун, стратегияларын, элементтерин, ыкмаларын эркин тандап алат. Бул методдун алгылыктуу жактары: мугалим багыттоочу адам, окуучулар сабакта көп иштешет, берилген тапшырмага карата же жекече иштөө, же жамаатташып иштөө, же экиден иштөө менен алек болушат. Ал эми онлайн сабакта жекече иштөө же чат аркылуу бири-бири менен талкуулап, иштөөгө болот. Же башкалар алардын талкуусун укпай тургандай кылып үндү жаап, ватсап аркылуу бири-бири менен байланыша алышат да натыйжасын жалпы талкууда айта алышат. Мугалим алдын ала сабакты пландаган учурда, ар бири иштей тургандай жарышууларды, жалпы топтун оюн билүү, аны толуктоо, улам топтун мүчөлөрүн күтүүсүз алмаштырып турууну эсине алат. Мугалим так аткарууга мүмкүн боло турган тапшырмаларды даярдашы керек. Сабакта канча кадам иштелет, убактысы да эсептелиши керек. Сабакта мугалим практика жүзүндө теманы окуучу өзү аракет кылып түшүнүүсүнө жагдай-кырдаал түзгөнгө жетишүүгө тийиш. Ушундан улам, мугалим окуучулардын ар биринин ишин көзөмөлгө алууга толук мүмкүнчүлүк ачылат жана окуучулар билимди тажрыйба аркылуу өз алдынча эмгектенип, түшүнүүнүн негизинде алат, мугалим даяр билимдерди бербейт, тескерисинче, окуучулардын өз алдынча изденүүсүнө өбөлгө түзөт. Эгер окуучуга акыл-эсин ойготууга багытталган, ички толгонуусун жаратып, сезимине бүлүк түшүргөн, изденүүгө, рефлексияга түрткөн, ой жүгүртүү активдүүлүгүн жанданткан жогорудагы ыкмаларды туура тандалган иретте колдонгон сабак өтүлсө, окуучулар ар бир тапшырманы өз сезим-туюму, акыл элеги аркылуу өткөрүп, окуу-таанып билүү процессинде өзүнүн жекече жолун таба алат. Өзү жекече изденүүсү, өз акыл-ой түйшүгү, аракети аркылуу табылган билим эсте көбүрөөк сакталат. Бул көндүмдөр, билимдер окуучунун жекече көз карашынын калыптануусуна негизги шарттарды түзөт. Окуучулардын кабыл алуу деңгээлдери, интеллектти ар түрдүүчө болгондуктан, мугалим окутуу методдорун ылайыктап тандап алууда бир түрдүү эмес, ар түрдүү ыкмаларды пайдалануу керектигин дайыма эсине алуусу шарт. Окутууда эң натыйжалуу жол — ар түрдүү методдорду колдонуу.

Интерактивдүү методду колдонуудагы негизги максат билимди өздөштүрүү үчүн окуучулар өз ара аракеттенүүсү аркылуу ар тараптуу эркин ой жүгүртүү менен аналитикалык ой жүгүртүү, тапкычтык, билгичтик көндүмдөрүн калыптандырат. Интерактивдүү методду активдүү колдонууда сабак ийгиликтүү өтөт. Окуучулар

тез өздөштүрүүгө аракеттенишет жана эстеп калуу узакка созулат, билимди тажрыйба жүзүндө көрүшөт, же кайсы бир маселенин туура чечилишине ар тараптуу жоопторду сунуш кыла алышат жана аларды логикалуу туура түшүндүрүүгө далалат кылышат.

«Адам ой жүгүртүү менен логикалык бир бүтүмгө келип, андан соң оюн башка бирөөгө билдире алат. Мындай процесс адам баласынын ички монологу же ички кеби деп аталат. Студенттерге акыл-эсинде оюн анализдөөгө, бышып жетилген информацияны гана коммуникативдик бирдик катары сыртка алып чыгууга үйрөтүү зарыл. Келечектеги кесипкөй адистерди тил үйрөтүүдө компьютердик программаларда иштей билүүгө, интернет аркылуу керектүү билимдерди алууга даярдоого басым жасоо аркылуу ой жүгүртүүлөрүн шыктандырууга, ички кебин ырастоого, тилдик билимдерин өркүндөтүүгө жетиштирүү бирден-бир зарыл маселелерден». [2, 28-б.]

Ар бир айтылган идеяларды, ойлорду кылдат иштеп чыгууга үйрөнүшөт, анткени фактысыз пикирлер оңой эле жокко чыгарын окуучулар сабактын жүрүшүндө түшүнө алышат. Кандайдыр бир маселени чечүүдө өздөрүнүн жана башка окуучулардын тажрыйбасын пайдаланышат. Анткени өз оюна келбеген, бирок, туура пикирлерди кошууга үйрөнүшөт. Мисалы, ролдук оюндарда, топторго бөлүүдө, эки-экиден иштөөдө артыкчылыктар бар: анда окуучулар бири-биринин оюн угуп, кайсы ой туура экенине баам салат. Топтун лидери ар бир топ мүчөсүнүн оюн жалпылап жеткирүүгө машыгат.

Окуучулар бири-бирин уга билүүгө үйрөнүшөт, бөлөк пикирлер болушу мүмкүн экендигин, ал ойлор таптакыр башкача болорун да байкашат. Бир пикирге кошулууга, же аны жокко чыгарууда негиздүү, ынанымдуу түшүндүрүү керектигин баамдашат. Ошондой эле, эркин баарлашуу учурунда студент/окуучу сүйлөө кебин өстүрөт, чечендик өнөрдүн көндүмдөрүн өздөштүрөт, уга билүү жөндөмү өркүндөйт, таанып-билүү, үйрөнүүнүн маани-маңызын түшүнүүгө жол ачылат, ой жүгүртүү көндүмүн өстүрөт, өзүнүн көз карашын билдирүүгө үйрөнөт, ар түрдүү жана ар тараптуу пикирлер боло тургандыгын байкайт, окуучунун өзүнө ишенүүсү иштелип чыгат. Кандай кырдаал-жагдай түзүлгөн күндө да мугалим, окуу мекемелери билим берүүнү үзгүлтүккө учуратпай сактап калуусу зарыл.

Адабияттар

1. Назарматова Г.А. *Квалификациясын жогорлатуу процессиндеги ЖОЖдун окутуучуларынын байланыш компетенттүүлүгүн жакшыртуу.* / Г.А. Назарматова // Бишкек мамлекеттик университетинин жарчысы. – Б., 2020. - №2-3(52-53). – 23-26-б.

2. Мамырбаева Н. *Студенттин текстти түшүнүүдө ойлоо-кабылдоо процессин өнүктүрүү.* / Н. Мамырбаева // Вестник Бишкекского государственного университета им. К. Карасаева. – Б., 2020. - №2-3(52-53). – 28-30-б.

3. Батаканова С.Т. *Мектепте көркөм чыгармаларды талдоонун илимий-педагогикалык негиздери.* / С.Т. Батаканова. – Б.: Кут бер, 2010. – 287 б.

4. Есин А.Б. *Принципы и приемы анализа литературного произведения: Учеб. Пособие.* / А.Б. Есин. - М.: Флинта: Наука, 2003. – 248 с.

5. Ишкеев Н.И. *Кыргыз адабиятынын окуу китептери: өткөнү, бүгүнкүсү жана келечегу.* / Н.И.